THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
דאָס ייִדישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

דער וואוקס פון אמעריקאנער שטעט

דער צען־יאָריקער צענזוס וואָס איז נאָר־וואָס פאַרענדיקט געוואָרן אין די פאַראייניקטע שטאַטן זעט, ווען אַלע ציפערן וועלן קלאַסיפיצירט ווערן, געבן, צווישן אַנדערש, זייער אינטערעסאַנטע פאַקטן וועגן דער באַוועגונג פון דער באַפעלקערונג צווישן דאָרף און שטאָט. דערווייל איז אָבער שוין באַקאַנט פון דעם סך־הכל אונטערגעפירט פאַר נייניצן שטעט מיט אַ באַפעלקערונג פון צען טויזנט און העכער, אַז זייער באַפעלקערונג איז געוואַקסן פון דעם לעצטן צענזוס אָן, אין 1920, אויף 22.5 פּראָצענט. ווען מען שליסט אָבער איין אין דער צאָל שטעט אויך די קלענערע שטעטלאַך מיט אַ באַפעלקערונג פון 2,500 נפשות און העכער, קומט אויס, אַז די שטאַטיקע באַפעלקערונג איז בסך־הכל געוואַקסן פאַר דעם פעריאָד אויף קאַרגע 26 פּראָצענט.

דאָס איז אויף וועלכע ניין פּראָצענט ווייניקער ווי דער וואוקס פון די שטעט פאַר דעם פריערדיקן צענדליקער יאָרן. אָבער דערפאַר איז דער אַלגעמיינער וואוקס פון דער באַפעלקערונג אין די פאַראייניקט שטאַטן פאַר דעם לעצטן צענדליק יאָרן געווען בכולו קאַרגע פּראָצענט, אין פאַרגלייך מיט 21 פּראָצענט פאַר׳ן פעריאָד צווישן 1910 און 1920. דאָס איז, בלי־ספק אין ערשטן פּלאַן געווען אַ רעזולטאַט פון די כסדר׳דיקע אימיגראַציע באַשריינקונגען פאַר די לעצטע צען יאָר.

עס קומט אָבער אַזוי אויס, אַז פּאַקטיש דער גאַנצער וואוקס פון דער באַפעלקערונג פאַר די לעצטע צען יאָר איז פאַרגעקומען אין די שטעט. די דאָרפישע באַפעלקערונג איז אָדער ניט געוואַקסן, אָדער זי איז נאָך פאַרקלענערט געוואָרן.

דאָס הייסט אַז די דאָרפישע באַפעלקערונג רייסט זיך מיט אַ שטאַרקן אימפּעט אין שטאָט אַריין. ניט געקוקט אויף דער גוואַלדיקער אַנטוויקלונג פון די פאַרקער־מיטלען, פון די אויסגעצייכנטע וועגן וואָס ווערן געבויט יעדן יאָר און פון דער ריזיקער צאָל אַוטאָמאָביל איבער׳ן גאַנצן לאַנד, און ניט געקוקט אויף דער גוואַלדיקער פאַרשפּרייטונג פונ׳ם טעלעפאָן און פון דער ראַדיאָ, — מיטלען וואָס מאַכן דעם דאָרף זייער נאָענט צו דער שטאָט, — רייסט זיך דער פאַרמער נאָך אַלץ אין שטאָט אַריין, און, באַזונדערס, קאָן מען אָננעמען, רייסט זיך דאָס פאַרמערשע וועגנט אין שטאָט. געמאַינעט אַהין פון די העלע ליכט און פון די געלעגנהייטן פאַר קאַריערעס וואָס די שטאָט באָט אָן, כאָטש זי גיט דאָס בלויז צו אַ קליינער צאָל דערוויילטע.

זיכער האָט די דאָזיקע באַוועגונג צו טאָן הויפּטזעכלאַך מיט גאַנץ באַשטימטע טעמים. די אַנטוויקלונג פון דער טעכניק האָט דערגרייכט די לאַנדווירטשאַפט, און די מעכאַניזאַציע פון דער פּראָדוקציע אין דער אַגריקולטור דערמעגלאַכט ביסלאַכווייז צו פּראָדוצירן גרעסערע קוואַנטיטעטן מיט ווייניקער אַרבעטער הענט.

ניט געקוקט אויף דעם, וואָס דער לאָקאַלער געבריוך פון לאַנדווירטשאַפטלאַכע פּראָדוקטן אין די פאַראייניקטע שטאַטן האַלט אין איין וואוקס מיט׳ן וואוקס פון דער שטאַטיקער באַפעלקערונג, און ניט געקוקט אויף דעם וואָס די פאַרמערשע באַפעלקערונג האַלט אין איין פאַרקלענערט ווערן אין פּראָפּאָרציע צו דער שטאַטיקער, — ליידן נאָך אַלץ די פאַרמערס פון אַן איבער־פּראָדוקציע. דער קריזיס אין דער אַמעריקאַנער לאַנדווירטשאַפטלאַכער אינדוסטריע, וועגן וועלכער מען האַלט דאָרט אין איין ריידן פאַר די לעצטע יאָרן, און וועלכן האַוואַרדס אַדמיניסטראַציע פּרובירט איצט צו היילן מיט די קאַלטע רפואות פון טאַריפן, איז אַ פּועל־יוצא פון דער דאָזיקער איבער־פּראָדוקציע. עס איז ניט קיין וואַנדער, וואָס די אַמעריקאַנער קאָנסערוואַטיווע עקאָנאָמיסטן פירן אין אַ פּראָפּאַגאַנדע צווישן די פאַרמערס, אַז זיי זאָלן זייען ווייניקער.

אָבער זייען ווייניקער וועט מיינען ווייטער אַ קלענערע אָנפראַגע אויף אַרבעטס הענט אויף׳ן לאַנד. און אַ ווייטערדיקע איבערוואַנדערונג אין די שטעט. די נייע איבערוואַנדערער־באַגעגענען זיך אָבער דאָרט אויך מיט אַ גוואַלדיקן פּראָצעס פון מעכאַניזירונג אין די אינדוסטריעס, וואָס שטויסט אַרויס איינגעזעצטע אַרבעטער פון זייערע אַרבעטס פּאָזיציעס.

אין די שטאָטן ווערן דערווייל, נאָטווענדיק, אַנטוויקלט נייע אינדוסטריעס, וואָס גיבן בשאַפעטיקונג צו אַ טייל פון די אַרויסגעשטויסענע אַרבעטער. פאַר די לעצטע צען יאָר האָבן מיר אַזוי בייגעוואוינט די קאָלאָסאַלע אַנטוויקלונג פון דער אַוטאָמאָביל אינדוסטריע, וואָס איז אַ שטאָט, געמאַינעט פון די עטלאַכע גרעסטע אין לאַנד. די ראַדיאָ אינדוסטריע האָט אויך אָנגעהויבן פאַרנעמען אַ חשובׄן אָרט אין די לעצטע פאָר יאָר.

אָבער די מעכאַניזירונג גייט צו בכלל שנעלער ווי עס שאַפט זיך פּלאַץ פאַר די אַרויסגעשטויסענע פון די מאַשינען אַרבעטער. דאָס פאַרורזאַכט אַ סך אַרבעטסלאָזיקייט, קריזיסן און ליידן.

איינער פון די מיטלען קענען אָט די ליידן וואָלט געקאָנט זיין אַ פאַרקירצונג פון די אַרבעטס שטונדן, אַזוי אַז די אַרבעטער זאָלן אויך געוויינען פון דעם מעכאַניזירונג פּראָצעס. ליידער אָבער זיינען די אינדוסטריאַליסטן, אין געייַע נאָך גרויסע פּראָפיטן, ניט געגוויגט צו געבן פרייוויליק די אַרבעטער אַזעלכע הנחות, וואָס וואָלטן אין דער אונטערשטער שורה, געשאַפן אַ בעסערן מאַרק און פאַרגרעסערט דעם געברויך פון זייערע פּראָדוקטן, און די אַרבעטער אַליין זיינען ניט קעמפעריש געשטימט. און, מורא האָבנדיק פאַר דער קאָנקורענץ פון די פרייע אַרבעטס הענט, קלאַמערן זיי זיך אָן זייערע "דזשאַבס" און זיינען צופרידן אַממייסטן מיט די באַדינגונגען, וועלכע מען גיט זיי.

די "פאַראייניקטע שטאַטן" פון אייראָפּע

דער פּלאַן פון דעם פראַנצויזישן אויסערן מיניסטער, אַריסטיד ברי־אַן, צו שאַפן אַן אייראָפּייאישן עקאָנאָמישן בונד, דאַרף בשום ניט פאַרמישט ווערן מיט׳ן פּראָיעקט פון די פּאַסיפיסטישע און סאָציאַליסטישע ריכטונגען, צו פאַראייניקן אייראָפּע פּאָליטיש אין "פאַראייניקטע שטאַטן" פון אייראָפּע

ניט פון בריאַנען קאָן מען דערוואַרטן אַ פּלאַן, וואָס זאָל דאַרפן אַוועקשטעלן אַלע אייראָפּייאישע לענדער אויף אַ גלייכער רעכטלאַכער מדרגה און וואָס זאָל מאַכן אומעגלאַך מלחמות אין דער צוקונפט. אויב ער פּלאַנעוועט עפּעס, מוז עס זיין פאַר פראַנקרייך און פאַר איר הערשאַפט אין אייראָפּע.

אַריסטיד בריאַן פּלאַנעוועט אַן איינגען עקאָנאָמישן בונד פון אַלע קאָנטינענטאַלע אייראָפּייאישע לענדער (אויסער סאָוועט־רוסלאַנד, נאַטירלאַך), אין וועלכן, ס׳איז זיכער, פראַנקרייך וועט דאַרפן שפּילן דאָס ערשטע פידל. דער געדאַנק אַליין וואָלט געקאָנט זיין אַ פּראָגרעסיווער, ווייל ער שטרעבט אָפּצושאַפן די טאַריף באַריערן צווישן די באַטרעפנדיקע אייראָפּייאישע לענדער. און דערמיט שוין במילא אָפּשאַפן עקאָנאָמישע און פּאָליטישע רייבונגען צווישן די לענדער.

דער פּלאַן איז געצילט קעגן אַמעריקע און איר עקאָנאָמישער הערשאַפט. ער איז מסתמא אויך געצילט קעגן דער פּראָיעקטירטער עקאָנאָמישער פאַראייניקונג פון דער בריטישער אימפּעריע, וועלכע קאָן אויך פאַרשאַרפן די באַציאונגען צווישן פעלקער.

דאָס וועט אָבער אַזוי ווייטער צעטיילן די וועלט אין אַ צאָל באַזונדערע ריזיקע עקאָנאָמישע איינהייטן, וואָס וועלן קאָנקורירן איינע מיט דער צווייטער אויף לעבן און אויף טויט. די מלחמה געפאַרן וועלן ניט פאַרקלענערט ווערן אין אַזעלכע עקאָנאָמישע בונדן, נאָר וועלן נאָך פאַרגרעסערט ווערן.

איינדרוקן פון תל אביב -- דער פּראָדוקט פון אידישן שוויים און מיה

פון מ. שערמאַן

גאַסן לאַנגע און רחבות׳דיקע שניידן דורך און שליסן זיך איינע מיט דער אַנדערער אין דער לייגן אַן אין דער ברייט פון דער שטאָט תל אביב, וואָס ליגט אַזוי גראַנדיעז אויסגעלייגט ביי די ברעגעס פון דעם מיטלדענדישן ים, וואו די זון גיסט זיך אויס בייטאָג אין איר פולן גלאַנץ און פּראַכט און ביינאַכט די לבנה אין איר פּרלער קלאָרקייט, אַזוי אַז מען געפינט אפילו ניט פאַר נויטיק צו אָנצינדן אין די גאַסן די עלעקטרישע לאַמפּיען, וועלכע הענגען סתם אַזוי לשם שמים, אָדער צו ווייזן די הונדערטער טוריסטן וואָס פאָרן זיך אַצינד צונויף מאַרבע פינות העולם קיין אַרץ־ישראל אויף פּסח און קומען, פאַרשטייט זיך, כאַפּן אַ בליק אויף דער וואונדער־שטאָט תל־אביב, — צו ווייזן זיי, אַז תל אביב איז אין פולן זין אַן אייראָפּייאישע שטאָט מיט אַלע מאָדערנע איינריכטונגען — הגם זי ליגט אין סאַמע הארץ פון אַרץ־עגם.

איך ווייס ניט, איך האָב שוין אויף מיין לעבן געזעען שיינע הימלען, שיינע פרי־מאָרגנס, שיינע פאַרנאַכטן מיט שיינע אויפדערנאַכטן, אָבער אַזעלכע הימלען, פרימאָרגנס, פאַרנאַכטן מיט אויפדערנאַכטען ווי איך זע אין אַרץ־ישראל, בין איך זיך מודה און מתודה, אַז איך האָב נאָך ביז איצט ניט געזען. . . .

היינט, די שטאָט תל־אביב אַליין!

באַמת, איך האָב ניט גענוג ווערטער אויסצודריקן די באַגייסטערונג, מיט וועלכער די שטאָט תל־אביב האָט מיך אָנגעזונדן. אַ יום מיט פרייד, אַן אוצר, — פול מיט האָפענונגען אויף אַ גרויסן אידישן ישוב אין אַרץ־ישראל.

אין אַז אַרץ־ישראל וואַקסט און בויעט זיך, ווען דעם איז דאָך אָפּגערעדט. תל אביב איז דער לעבעדיקסטער עדות פאַר אונז, אַז אַרץ־ישראל איז, און וועט פאַר־בלייבן, אַ אידיש לאַנד מיט אַ גרויסער אידישער באַפעלקערונג נאָר אין די נאָענט־סטע פאָר יאָר.

באַמת, ס׳איז צו באַוואונדערן די אידי־שע מי וואָס איז אַריינגעלייגט געוואָרן אין אַרץ־ישראל בכלל און אין תל־אביב בפרט. ניט נאָר ווערט תל־אביב באַוואונ־דערט פון די פרעמדע, פון די אָנגעפאַרע־נע געסט, נאָר פון די אַרץ־ישראל אידן גופא. אין הויבן ניט אָן צו פאַרשטיין ווי אַזוי האָט תל אביב געקאָנט אויפנעבויט ווערן אין אַזאַ קורצער צייט. די אַרכיטעק־טור פון די הייזער איז אַ פּראַכט. ס׳איז פּשוט צו באַוואונדערן דעם געשמאַק פון די אַרץ־ישראל׳דיקע אידן. מיר אין דער רייכער אַמעריקע קאָנען זיך ניט פאָרגיינען צו האָבן לעבן יעדער הויז אַ באַלקאָן, אַ טעראַסע מיט אַ גרינדל; און תל־אביב איז דאָס דאָ אַרום יעדער רייכער און אַרימער שטוב. דער געבויי פון די הייזער איז פאַרשיידן, אַזוי אַז איר זייט געצווונגען זיך אָפּצושטעלן און באַטראַכטן יעדע הויז באַזונדער. יעדעס אַרטיקל וואָס האָט אויף געוויס, וואו מען זאָל פאַרפעלן צו טאַנצן אַ האָרע.

דעם אמת געזאָגט, עס איז שווער אין איינמאָל איבערצוגעבן די איינדרוקן וואָס די שטאָט תל־אביב האָט אויף מיר גע־מאַכט, אַז וואו דו גייסט וואַרפט זיך אַנ־דיי אידישע מי, אידישער שוויים און בלוט. אַזאַ ריינע אידישע שטאָט, גע־בויט פון אידישע הענט, גלייך איך איז אין דער גאַנצער וועלט ניטאָ. יעדער הויז אַז תל־אביב דערציילט אונז געשיכטע, דאָ, לעבן דער הויז, ווייזט מיר אַן אַ איד, אַן אַן אַרבעטער געפאַלן אין חלשות בעת דער אַרבעט, אויף אַ צווייטער הויז, ווייזט מיר אַן דער איד, אַן אַרבעטער אַרונטער־געפאַלן פון דריטן שטאָק און האָט צע־בראָכן דער שאַרבן. אויף אַ דרייטער הויז, ווייזט מיר אַן דער זעלביקער איד, האָבן אַראָבער געוואָרפן אַ באַמבע בעת׳ן בויען.

— און בכלל ניי אַרץ־ישראל האָט זיך גע־שאַפן איר איינענע נייע געשיכטע, גע־שיכטע, וואָס מיט יאָרן שפּעטער וועלן זיך אונזערע קינדער אפשר דאַרפן גוט, גוט פאַרטראַכטן וועגן איר. ניי אַרץ־יש־ראל האָט פאַר אונז געעפנט אַ נייעם בלאַט אין דער געשיכטע פון דעם אידישן פאָלק.

דער איד אין תל אַביב לעבט זיך בטבע רואיק. ער איז מער אָדער ווייניקער פאַר־זאָרגט מיט פּרנסה און ס׳איז אים גוט. ער איז צופרידן. איר וועט אים פון תל־אביב און פון אַרץ־ישראל בכלל ניט פאַר־טרייבן מיט טויזנט שטעקנס. און אויב אַ אַרץ־ישראל איד פאַרלאָזט פּלוצים אַרץ ישראל און פאָרט אַוועק קיין אַמעריקע, דאַן מענט איר זיין זיכער, אַז דאָס אידל איז ניט געפאָרן צו באַזעצן זיך אין אַמע־ריקע, נאָר צו מאַכן אַ פאָר ׳דאָלאַר׳ (אַי, די דאָלאַרן!) און תיכף אַזוי ווי ער מאַכט שוין די פאָר "טולער", אַזוי פאָרט ער גלייך צוריק קיין אַרץ־ישראל. פאָר אַן אַרץ־ישראל איד איז אומעגלאַך זיך צו באַזעצן אין אַן אַנדער לאַנד — אַלעגאַלס זייער אַ קליינע צאָל אַרץ־ישראל אידן אַר־דענען זיך אין אַן אין אַרץ.

"אמת, טוט אַ זאָג אַנומלטן צו מיר אַ אידל, ביי אייך אין אַמעריקע, קראַצט זיך דאָס אידל אין בערדל, "ביי אייך אין אַמעריקע מאַכט מען אפשר אַ גרינגערן דאָלאַר, אָבער לעבן דאַרף מען קומען צו אונז קיין אַרץ־ישראל.

נו, ווייס איך ניט אויף וויפיל מיין אידל איז גערעכט. איך קאָן נאָך וועגן דעם נאָרנים זאָגן. איך בין סך הכל ערשט אַ וואָך אין תל־אַביב און האָב נאָך פאַק־טיש אַרץ־ישראל ניט געזען, אָבער פון דעם איינדרוק וואָס איך האָב באַקומען פון תל־אַביב, בין איך פולשטענדיק מס־כים מיט מיין אידל, וואָס האָט נאָך יע־דער וואָרט מעבאַנאיש געצופּעט זיך דאָס בערדל, ווי אימעצער וואָלט אים געשטאָ־נען אונטער די פּלייצעס און געהייסן כס־דר אַזוי צופּעט דאָס בערדל.

תל־אַביב האָט אויסערגעוויינלאַכע מע־לות. איינע פון אירע מעלות איז, אַז ניט קונדי אויף וואָס זי איז אַ גרויסע און וויכטיקע שטאָט מיט אַ באַפעלקערונג אַן עמ הרע קרוב צו פופציק טויזנט אידן, קאָן מען זיך פונדעסטוועגן איינער דעם אַנדערן ווי ערגעץ אין אַ שניפּשאַק אָדער אַ פּעטשאַיווקע וואָס איז אַ גרויס ווי אַ געגיץ און קלענער פון אַ שטעטל. פאַר אַן אַרץ־ישראל איד איז אַ פּשוט אַ גלייך ווער און וואו דאָס איז. פאַרשטייט זיך, אַז פאַר אַ פרעמדן איז עס אַ גאַנץ גוטע זאַך. מ׳פאַרשפּאַרט זיך דרייען אַ קאָפּ מיט זוכעניש און בלאַנדזשענישן, וו׳ אין דאָס רוב גרויסע שטעט. און בפרט נאָך אַז מען באַגעגנט זיך אויף יערן טריט און שריט אידן — פילט מען זיך טאַקע ווי אין אַרץ ישראל!

באַמת, איך ווייס ניט, וואו ס׳איז דאָ נאָך אַזאַ ריין אידישע שטאָט אין דער וועלט, ווי תל־אַביב.

היינט די פרייד!

נאָט אין הימל! וואו האָב איך ווען באַ־גענט אַזאַ געזונטע פרייד ביי אידן? וואו האָב איך ווען געהערט אַזאַ געזונטן גע־לעכטער ביי אידן? וואו האָב איך ווען באַגעגנט אין נאָס ניין אַ אידן מיט אַ פרייליכן פּנים און גלייכע פּלייצעס? וואו?

יאָ, מיינע טייערע לעזער! ניי אַרץ־ישראל האָט פאַר אונז געעפנט אַ נאָר נייע בלאַט אין דער געשיכטע פון דעם אידישן פאָלק. אַרץ־ישראל שאַפט אַן שמידט פאַר אונז אויס נאָר אַ נייעס טיף אידן, אַ גע־זונטן אידן.

מיינע פערציק יאָר לעבן

— און —

:: צוואַנציק יאָר רבנות ::

פון הרב אשר זילבערשטיין

ניינטער קאַפּיטל

די טראַגעדיע וואָלט געווען די זעלבע, ווען דאָ וואָלט אפילו געווען פאַר־קומען לויטער גערעכטיקייט. — וואָס וואָלט אונז שוין בעסער געוואָרן ווען דער קרבן זאָל געווען זיין ניט קיין מאָגערער נאָר אַ פעטער? אָרים אָדער רייך — אַלץ איינס אַ איד! ביי אַזאַ געלעגנהייט קאָנט איר גערעכטערהייט זיין אומגערעכט און אַמאָל אומגערעכטערהייט זיין גערעכט. די זאַך אַריין אין אַן אומגערעכטע, אַ פּראָ־דוקט פון גלות, און וואָס איז גלות בכלל? אַ גרויסער, אַ לאַנגער פאַרברעכן, לאַנג ווי דער גלות איז לאַנג . . . שטאַרקייט איז אַ זינד און שוואַכקייט איז אַ זינד ניט קיין קלענערע, — חטאים וועלכע איר מוזט באַנייַן זייערזיק שטאַרק און חטאים וועלכע איר מוזט באַנייַן זייערזיק שוואַך און צו ביידע זייט איר געצוואונגען, איר קאָנט זיך גאָרניט העלפן. איר מוזט זיין שטאַרק ווען איר זייט שטאַרק, פונקט ווי איר מוזט זיין שוואַך ווען איר זייט שוואַך. אָט אַזוי איז דער גורל פון אַ פאָלק וואָס לעבט אין פרעמדע לענדער און וואָס עסט פון פרעמדע טישן און וואָס דאַרף גיבן רעקרוטן צו פרעמדע אַרמייען. גלות איז אומנאַרמאַל און ער וועט שוין שטענדיק געפינען געלעגנהייטן אויף אינדרויק זיין אומנאַרמאַלקייט אין זיין בי־טערקייט, און דאַן ווען ער וועט שוין אַלץ אַנגעלאַך זיין אומנאַרמאַל. . . .

די טראַגעדיע איז אָבער געווען עקלאַהאַט דורך דעם מענשן־האַנדל פון כאַפּן און קויפן און פאַרקויפן. עס לויפט אַ "בורח" פון זיין שטאָט און פון זיי־נע וועלק וואָס לאָקערן אויף אים און דערלויפט צו דער אַנדערער שטאָט און קומט אַריין אין דער ערשטער שטוב בעטן אַ טרונק וואַסער אין פונקט אין דאָס אַ שטוב וואָס איז ביי קהל "אויפ׳ן אינ׳ן" און זוכט אַ כפּרה. און די שטוב מענשן קוקן זיך איבער׳ן און מען דערלאַנגט אים אַ טרונק וואַסער און ער טרינקט זיך אָן און וויל אַרויסגיין און — די טיר איז פאַרהאַקט פון דרויסן, און אין אַ פערטל שעה אַרום זיינען דאָ די כאַפּאָנעס און מע שמידט אים אין קיינען. דאַן די רוחים וואָס די קהל־לייט האָבן דערפון געהאַט, דאָס "מאַכן אַ לעבן" פון אַזאַ טראַגעדיע און גע־וויס ניט זיין גערן אַז די גזירה זאָל בטל ווערן.

אָבער די עקלאַהאַטסטע דאָל האָבן דאָ געשפּילט די כאַפּאָנעס. קהל האָט נויטיק באַדאַרפט האָבן די כאַפּאָנעס, אָבער דער תלין (הענגמאַן) איז ניט ווייניקער נויטיק פאַר דער מלוכה און — ער איז פאַרט אַ תלין! דער צוט טויט פאַראורטייל־טער זעט פאַר זיך אין די לעצטע מינוטן, ניט דאָס געזעץ, נאָר דעם תלין, וואָס נעמט אַוועק זיין לעבן. און די מאַמעס פון די אומגליקלאַכע קינ־דער פלעגן, נאַטירלאַך, אויסלאָזן זייער ביטער האַרץ צו די כאַפּאָנעס וועלכע זיי האָבן געזעען פאַר זיך־ווי זייער קינדס מלאך המות. און מייסנס פלעגן זיין זייער שטראָף — דערויף וואַסער, דאָס הייסט, פריער פלעגן מען אין זיי אַריינלייגן אַ פאַר צעבראָכענע ביינקלאַך מיט קאַטשעלקעס איבער די קעפּ, אָבער אַ טאָפּ זודריק וואַסער האָט מען געהאַלטן פאַר אַ גרעסערער סגולה, אַזוי אַז כאַפּאָנעריי איז ניט געווען פון די גרינ־גע פרנסות אין די כאַפּאָנעס האָבן זיך געהאַט זייער מסירת־נפש. ביי זייער אויס־פירן די הייליקע און נאָבעלע מיסיע וואָס איז אויף זיי אַרויפגעלייגט געוואָרן פון קהל.

ניט זייענדיק, ווי מ׳קען זיך פאָרשטעלן, פון די בעסטע מענשן, אויף אַריין אין אַזאַ ברויט, זייענדיק מסתמא פון די אויסוואורפן פון שטאָט, זיינען זיי נאָכ־דעם ווי זיי זיינען אַריין אין דעם ברויט, נאָך ערגער געוואָרן. זייער פרנסה איז געווען כאַפּן, אָבער זיי האָבן געהאַט נאָך אַ פרנסה: "ניט כאַפּן" און נעמען געלט. און דאָס האָט זיי נאָך מער דעמאָראַליזירט, אַז זיי פלעגן אַריינגיין אין אַזאַ שטוב, פלעגט מען זיי ניבן וואָס מ׳האָט נאָר געקאָנט, אָבער זיי האָבן ניט געוואוסט קיין גרעניץ, וואָס זיי האָבן געזעגן האָבן זיי געוואָלט, דאַן האָבן זיי זיך אַריינגעאָנ־אין דערפון און זוינפן און אויף זיי פלעגן עסן גרויזן אונטער דער ייוך. דאָס איז דאַן געווען די גרעסטע פאַנטאַזיע פון פרעסעריי, גריזן איז געווען אַ זאַך פון עסן דאָס מיט ברויט און מסתמא וויניק גריזן און אַ סך ברויט און דאָ נעמען דאָס מענשן און וואַרפן אַריין גריזן אין דער ייוך און זופּן דאָס ממש מיט לעפלען!

אָבער ס׳איז אַ טעות צו דיינקען אַז זיי, די כאַפּאָנעס, האָבן זיך באַנומען הפקר׳דיק בנוגע אידישקייט. איך וויים פון אַזעלכע פון מיין שטאָט, וואָס פלעגן אַלע פאַרטאָג, פאַר׳ן דאַוונען, אָפּזאָגן גאַנץ תהלים און דערביי זיך געשמאַק אויס־וויינען. זיי פלעגן אויך טאָן זייער אַרבעט אָן שום אכזריות צום קרבן, נאָר מיט מיטלייד און, אין אַ געוויסער מאָס, מיט אידישן רחמנות . . . איינער אַזעלכער, וועלכער איז געווען אין דער בחינה פון דער ראש־הכאַפּאָנעס, פלעגט האָבן אַ ווייך האַרץ און ווען ער מיט זיינע חברים־כאַפּאָנעס פלעגן באַפאַלן אַ קרבן, וואו מ׳איז געווען צו שוואַך אָפּצוגיסן מיט אַן אקרוב זודיקער וואַסער, אָדער שלאָגן מיט קאַטשאַלקעס, און די מוטער פלעגט פּרוּוון מיט געבעט און פלעגט מיט בלוט פון דעם האַרצן זיי אויסדערציילן וויפל קינדער זי האָט באַגראָבן ביז זי האָט אים דערלעבט און וויפל שלאַפקייטן און וויפל סכנות זי איז מיט אים דורכגעגאַנגען ביז זי האָט אים געמאַכט אויפגעצויגן, און ווי עלנט און אומגליקלאַך זי בלייבט אויב מען נעמט ביי איר צו אָט דעם זון, — פלעגט ער אויף מיטווייגן און זיך באַניסן מיט טערען — און אַפשר טאַקע ערנסטע — און ווען דער אומגליקלאַכער מוטער האָט זיך שוין געעפנט אַ שפּאַרונע פון האָפענונג, אַז דאָ האָט זי גערירט דאָס האַרץ פון דעם ראש־הכאַפּאָנעס און ער וועט מסתמא באַלד אַ באַפעל טאָן צו זיינע חברים: "לאָזט אָפּ!" פלעגט ער זיך וועכן צו איר מיט ביטערע טערען: "איין גאָט ווייסט דעם אמת, טייערינקע, וויי מיין האַרץ טוט ווי, און ווי עס טריפט זיך מיר בלוט פון אייערע האַרצייסנדיקע רייד, אָט וואָס איר האַלפט זיך נעבאַך שיידן מיט אייער טייערן זון, אוי! אָבער וואָס זאָל מען טאָן, טייערינקע? ס׳איז אַ גזר מן השמים, — וויזאָט יעוואָ!" (נעמט אים).

זייער נאָמען איז, אויף יאָרן און יאָרן שפּעטער, געבליבן אַ שרעק פאַר קליינע קינדער און אַ שאַנד און אַן עקל פאַר גרויסע. און מיט׳ן איינזידן פון דער "נאָוואָ פּאָלשעניע" (נייע רעקרוטן סיסטעם פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן) וואָס האָט געמיינט אַן אַלגעמיינע קאָנסקריפּציע, זיינען אידן, ווי אומצופרידן זיי זיינען געווען, דאָך פּטור געוואָרן פון אַן אנשיקעניש, פון אַ פאָלקס־מבה און פון אַ פאָלקס־בזיון.

אָבער העכער איבער די כאַפּאָנעס, און איבער די דעפּוטאַטן, און איבער דעם איזבאָרשטשיק, און איבער דער גאַנצער קהל־שטיבל פּאָליטיק, איז, ניט אָפּ־ציעל, געשטאַנען דער אויבנדערמאָנטער תקיף. פאַר וועלכן אַלע האָבן זיך געבויגן און וועמעס אַ קוק איז געווען אַ באַפעל, אויב זיי האָבן געוואָלט אָנהאַלטן זייערע שטעלעס, און דאָס האָט אים געגעבן דעם גרעסטן כח. ביי יענער צייט איז דער "נאַבאָר" געווען דער צענטער און דער הויפּט־אינטערעס פון קהל׳שן לעבן אַרום וועלכן אַלע איבעריקע קהל׳שע אָנגעלעגנהייטן האָבן זיך גערריינט, און אָנהאַלטן אין די הענט דעם נאַבאָר האָט געהייסן ממילא די מאַכט פון שטאָט.

האָט דאָס געהייסן מסירה? איז דער תקיף געווען אַ מסור? בשום אופן ניט! קיינמאָל האָט זיך ביי אידן אין גלות ניט געמישט תקיפות מיט מסירה און כאַטש זיי האָבן געהאַט עפּעס אַנלאַכעס צווישן זיך, איז דאָס אָבער געווען צוויי באַזונדערע, ווייט איינע פון דער אַנדערער, אינסטאַנצן. אידן האָבן שטענדיק גע־האַט אַ ווייט באַזונדערן באַגריף וועגן זיי און אַ ווייט אַנדערע באַציאונג צו זיי, אין די אויגן און אונטער די אויגן, פאַר זייער לעבן און נאָך זייער לעבן.

מסר — דאָס איז געווען נאָר עפּעס אַנדערש.

פאָרטזעצונג קומענדיקן פרייטאָג

מיר מאַכן אַ "שהחיינו"

(צו דער גרינדונג פון דער ערשטער קאָלאָניע — בית חנן — נאָך די נעשעענישן).

פון מנשה אונגער

איין האַלבער יאָר איז איינגעגאַנגען דורכ־נעגאַנגען זייט די לעצטע טרויעריקע נע־שעענישן. עס האָבן נאָך ניט רעכט די טרערן פון אונזערע אויגן אויסגעטריקנט און אונזער אויפבויאונגס אַרבעט גייט אָן אַזוי ווי עס וואָלט קיינמאָל נאָרניט געווען. דאָס מיינט צו זאָגן אַז מיר האָבן חס ושלום פאַרגעסן דעם גרויסן פאַר־לוסט וואָס מיר האָבן געהאַט, אַז מיר האָבן חס־ושלום אונזערע העלדן, וואָס זיי נעמען אויפ׳ן נעפאַלן אויפ׳ן אויפבויאונגס מזבח, פאַרגעסן, ניין! און טויזנטן מאָל ניין! דאָס מיינט נאָר צו זאָגן: אַז אַ פאָלק וואָס וויל זיך באַנייען אין זיין אַלט־ניי לאַנד, ווייס ווי אַזוי צו פאַרקלענערן די חבלי יצירה, ווייס אין וואָס אונזער כוח באַשטייט — אין בויען!

אין גראַד אין דעם חודש ניסן ווען עס קומען אַן אידישע טוריסטן, אין אויף אָנגעקומען די ערשטע גרופּע אַמעריקאַנער חלוצים. זאָגט צו מיר אַ איד וואָס האַלט איצט ביים בויען אַ הויז אין תל־אביב: "האָב איך היינט אַ סוף געהאַט! גע־הייסן מיר שיקן פון דער ׳לשכה׳ (אַר־בעטס־ביורא) צוויי אַרבעטער, נעמיינט מען וועט מיר שיקן חלוצים, און צום סוף לאָזט זיך אויס אַמעריקאַנער טוריסטן וואָס זיינען געקומען מיט דער "מאַוריטאַ־ניא": איך שריי — איר זייט דאָך טו־ריסטן, און זיי שרייען זיי זיינען חלו־צים, אַז מען קאָן שוין היינט מער ניט דערקאָנען ווער עס איז אַ טוריסט און ווער אַ חלוץ" און אין דעם ליגט טאַ־קע דער כוח פון אַרץ־ישראל וואָס עס ציט צו די אידן פון דער גאַנצער וועלט, וואו זיי זאָלן זיך ניט געפינען — מיט דעם קאָן ניט קאָנקורירן ניט קיין קרם און ניט ביראַ־בידזשאַן, אדרבה, זאָל מען ווייזן עס זאָלן פאָרן אַמעריקאַנער חלו־צים אויפבויען ביראַ־בידזשאַן? נעבן געלט, דאָס יאָ, אָבער אַליין קומען — ניין! דאָס קאָן מען נאָר טאָן פאַר אַרץ־ישראל.

עס איז גענוג מען זאָל זיך אַריינכאַ־פּען אין דער קיך פון חנה מייזל אין תל־אביב וואו די נייע אָנגעקומענע חלוצים עסן, און איר זאָלט זיך איבערצייגן ווי ריכטיק דאָס איז, איר קאָנט טרעפן זי־צען ביי איין טיש חלוצים פון לאָנדאָן, ווין און פון ווילנע, אַלעמען פירט עס צו איין וועג . . .

און זאָלן אָנקומען נאָך צו דריי הונ־דערט חלוצים אַ וואָך ווי עס איז די וואָך אָנגעקומען, וועלן נאָך אַלץ אויס־פעלן אַרבעטער אין לאַנד, ווייל דער גאַנ־צער ישוב אין אַרץ־ישראל האַלט איצט אין בויען. תל־אביב בויט איצט ווי אין די יאָרן 1924-23, נאָר איצט איז די בויאונג אַרבעט אַ נאַרמאַלע. עס ווערן גע־בויט געשעפטן פאַר די אידן וואָס האָבן פאַרלאָזן יפו. עס ווערן געבויט אַרבעטער שכונות און מען בויט פּריוואַטע הייזער צו וואוינען און געזעלשאַפטלאַכע הייזער. די אַרבעט גייט אָן אין זייער אַ שנעלן טעמפּאָ. אַז די ציגל פאַבריק "סיליקאַט" וועלכע האָט איצט באַנייט איר אַרבעט קאָן ניט ליפערן גענוג ציגל וואָס תל־אביב באַדאַרף און די ציגל וואָס ווערן אויסגעאַרבעט ווערן גלייך פון אויוון גע־שיקט צו דער בוי. איך האָב אַליין גע־זען ווי מען האָט געבויט אויף דער אַחד העם נאָס מיט הייסע ציגל וואָס זיינען ערשט אַרויס פון אויוון, אַזוי ווי מען זאָל כאַפּן הייסע ערב פסח׳דיקע מצות.

און ניט בלויז אין שטעט ווערט איצט געאַרבעט, נאָר אויך אויס׳ן לאַנד פעלן איצט אויס אַרבעטס־הענט.

אָבער ביז איצט איז אונזער אַרבעט נען גוואַלדיקע פּאָליטיקער, אפילו קינדער אין די ווינן רעדן דאָ אויך פּאָליטיק . . .) די שוי־פענסטער פון די תל־אביב׳ער גע־שעפטן זיינען געוויינלאַך ניט אַזוי אויס־געפּוצט ווי ביי אונז אין אַמעריקע, אָבער עס מ